

CSOÓRI SÁNDOR

Orosz János rajzai előtt

Orosz János minden eddigi kiállítását a nagyarányúság jellemezte. Nagyarányúság a gondolatban, a képekké alakított világ kicsontozásában vagy újratertetésében. Bizonyosság erre a Megégett emberek című sorozata; a Nap, homok, tenger tíz vázna, és a Tisza-sorozat. Kondor Béla Darázskirályával egyidőben festett képei nemcsak kivételes darabjai az új és sajátosan magyar festészetnek, de átformálói és létrehozói is.

Mostani kiállítása: kamarakiállítás. Hasonlattal élve: a tenyér gazdag rajzolatához képest egyetlen ujjlenyomat. Ami, természetesen, még a rendőri nyomozásban sem jelent értéksökkenést, nemhogy az esztétikában. Orosz János itt látható grafikáit ugyanaz a kéz rajzolta, mint amelyik a Búcsúzik a lovacskát festette, vagy a civilizáció ravatalára fölfektetett üszögembereket.

A hasonlóságot nem a stílus őrzi elsősorban, hanem a gondolkodás folyamatosága. Hiszen, aki szeret osztályozni, az itteni anyagban is legalább ötféle stílust különíthetne el, anélkül persze, hogy a rajzok egy öt felé szakadt személység láttelelei volnának.

A sokféleség Orosznál eszköz. Jól tudja, hogy a művészet nem csupán stílus, hanem olyan emberi képesség, amely megkísérli a világot áttekinteni és átélhetővé tenni. Realizmus vagy absztrakció? Orosz nem válogat köztük, nem folytat hitvitát, inkább váltogatja őket. Mert gondja nem a kifejezéssel van, hanem a kifejeznivalóval. Azzal, hogy milyen is ez a világ? És hogy kik is vagyunk mi valójában, emberek? Kik és milyenek vagyunk a század hatvanas-hetvenes éveiben? Kővérek? Soványak? Lomhák? Dühöngő disznósajtok? Aszály-katonák? Kívül szőkék, de belül ki vagyunk tömve fekete sárral? Tétovaságra születünk vagy arra, hogy újra és újra céltáblái legyünk valamilyen ellenfélnek? Mert a golyók helyét, mint látjuk, újra és újra oda lehet rajzolni a szívtájékra. És az örök kisember kezébe is mindig odarajzolható egy csokorra való csoda. Vajon melyik sors és milyen ítélet kiszemeltjei vagyunk?

Orosz bizonyára rossz néven venné, ha pedagógiai értelmet keresnék a rajzaiban. De azt is, ha nem keresnék bennük valami köznapin túli üzenetet.

A háborút idéző sorozatában — amely egy hatalmas méretű fali dombormű előtanulmányának tekinthető —, két, keresztre feszített embert is láthatunk. Az egyik sötéten, fölismerhetetlenül összeolvad a keresztfával. Azt is mondhatnám: azonosul vele. A másik — szinte oda nem illő pózban csüngve — úgy viseli el a keresztthalált, mintha cirkuszi bohózat volna az egész. Egy láthatatlan éjjeliedényt is odaképzelt az ember a keresztfára.

Meghökkenítő és mélyértelmű rajza ez Orosznak. A század egyik alapélményét fogalmazta meg vele, láttató erővel. Hányan, de hányan éltek korunkban — kortársaink és ismerőseink —, akiktől nevetségesen távoli volt a vértanúság, de mégis vértanúként végeztek. Sután és hebehurgyán, mint akiknek nem volt alkalmuk a hősiességelekből fölkészülni.

Ezek a csapongó magánképzetek az én irodalmár kicsapongásaim volnának csupán? Nem hiszem. Negyedszázada ismerem Orosz Jánost és tudom,

hogy ő maga is tépelődő, válságokkal birkózó alkat, aki túllépve a negyvenen, egyre jobban érti, hogy személyes hozzájárulásunk nélkül ma már nincs világ. S ha nem kölcsönözzük neki az arcunkat, a vérünket, éjszakáink forgó malomköveit, egyszerűen csak gonoszul zakatoló üzem lesz: fáival, autóival, tengerei-vel, világvárosaival.

Ehhez a személyes hozzájáruláshoz, úgy látszik, Orosznak az emberi testre van leginkább szüksége. Az emberi test beszédes zártságára. Ahhoz hátrál vissza, amiből a rajzolás nagymesterei kiindultak. De az emberi világ, az emberi test neki nem az utánzásra kell, hanem jelképteremtésre. Általa fejezi ki testetlen gondolatait, fölháborodását, bujtogató kedvét.

Lehet, hogy sziporkázó ötletművekhez viszonyítva: mondjuk egy óriási, színes papíresernyőhöz, melyet az alkotója üvöltve szakít át a közönség előtt, az itt levő töredéknyi anyag hagyományosnak látszik. Ismétlem: lehet. Az ítékezést azonban épp a mi időnkben kár lenne elsietnünk. A korunkat olyannyira jellemző eredetiség-hajszja a kifulladás tüneteit mutatja. A nagynak kikiáltott avantgarde ötletek ma már se nem rombolnak, se nem építkeznek. Ezért is érzi az ember egyre határozottabban, hogy a korszerűség és a korszerűtlenség megvénült vitáját ideje lenne hosszabb időre fölfüggeszteni. És megszabadulva minden előítélettől, abból a Giordano Bruno-i elvből kiindulni, hogy a művészetekben annyiban vannak csak igaz szabályok, amennyiben igaz művészek vannak.

Szerkesztői asztal

1801-ben alapított nyomdát Szegeden Grün Orbán, az ügyes komáromi nyomdász. Az épületben — amelynek falán most emléktáblát helyeztek el a szegedi nyomdászati megindulásának 175. évfordulóján — született többek között Vedres István, Dugonics András több könyve, de ott nyomták a szabadságharc idején az újságokat, röplapokat is, amikor a kormányhivatalok Szegedre menekültek. Az évforduló alkalmából tudományos ülést is tartottak, a Somogyi-könyvtár pedig kiállítást rendezett a szegedi nyomdák méltán híres termékeiből.

Csorba Győző hatvanéves. *November 21-én ünnepelte hatvanadik születésnapját Csorba Győző, mai irodalmunk jelentős alkotója, lapunknak is kedves munkatársa. Tüskés Tibor szavaival szólva „klasszikus örökséget és modern vívmányokat ötvöző, gazdag és eredeti költészete a kortárs magyar líra egyik legjobb lehetősége, legnemesebb változata”. Tizenegy verseskötete és öt műfordításkötete jelent meg eddig. Szeretettel köszöntjük és kívánunk neki eredményes, munkás éveket.*

MEGHALT SZILÁGYI DOMOKOS

Ismét egy megdöbbentő halálhír: Kolozsvárott, harmincnyelc éves korában elhunyt Szilágyi Domokos, a romániai magyar líra egyik legkiválóbb képviselője. Alig tizennyolc éves, amikor első kötete megjelenik, fiatalon válik érett költővé. Verset ír, esszét, ifjúsági műveket, fordít románból, angolból, orosz-ból, norvégból. Minden műfajban kiválót nyújt.

November 6-án helyezték örök nyugalomra a házsongárdi temetőben a tragikusan korán távozott alkotót, akinek sírja előtt Nagy László mondott búcsúzt a magyar költők nevében, így: „Te nagy költő, elherdált Szilágyi Domokos, vélted fényűzésnek a megváltókat, helyettük a megtartók jöjjenek. Úgy legyen!... búcsúzom téled, árva fiú, édes testvérünk, társunk a bajban. Ne legyen neked nehéz ez a föld!”